

ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ

ХОМІВ ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 65.012.8 : 33+339.37

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівській комерційній академії Центральної спілки споживчих товариств України на кафедрі комерційної діяльності та підприємництва.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Анопій Віктор Володимирович,
Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри комерційної
діяльності та підприємництва

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Васильців Тарас Григорович,
Львівська комерційна академія,
професор кафедри економіки підприємства

кандидат економічних наук, доцент
Хлевицька Тетяна Борисівна,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського,
доцент кафедри прикладної економіки

Захист відбудеться «19» червня 2012 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.840.01 у Львівській комерційній академії за адресою: 79005, м. Львів., вул. Туган-Барановського, 10, ауд. 314.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської комерційної академії за адресою: 79005, м. Львів., вул. Туган-Барановського, 10, ауд. 109.

Автореферат розісланий «__» травня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Ю. Барна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Особливістю сучасного розвитку внутрішньої торгівлі є ускладнення соціально-економічних умов її функціонування внаслідок масштабних кризових явищ, недосконалої конкуренції і соціальної напруги. Відповідно, актуалізується проблема забезпечення економічної безпеки суб'єктів торгівлі, насамперед, роздрібних підприємств – найбільш відкритих і чисельних організаційних елементів структури торгівлі.

Суть проблеми полягає у відсутності ефективної системи економічного захисту торговельних підприємств, що дестабілізує їх інтенсивний розвиток, руйнує ресурсний потенціал, знижує соціально-економічну ефективність і результативність основної діяльності. Важливо підкреслити, що ця проблема загострюється в міру розширення глобалізації товарних ринків.

У такій ситуації необхідно активізувати пошуки шляхів створення ефективних систем безпеки підприємств торгівлі, механізмів їх захисту і засобів подолання загроз та ризиків на базі нових концепцій і практичних підходів при тому, що сучасні теоретико-методологічні основи суттєво відстають від вимог практики. Крім того, більшість теоретичних положень і методологічних підходів забезпечення економічної безпеки орієнтовано, переважно не на мікрорівні, а на макроекономічні системи.

Макроекономічні аспекти теорії і методології економічної безпеки глибоко досліджено в працях зарубіжних і вітчизняних вчених: Абалкіна Л.І., Баженової О.В., Беухвальда Е.М., Власюка О.С., Васильціва Т.Г., Гейця В.М., Гріфітса Р.О., Жаліло Я.А., Кириленка В.І., Мунтіяна В.І., Сенгачова В.К. та інших.

Дослідження окремих аспектів економічної безпеки у сфері товарного обігу відображено у вузькому колі наукових праць таких дослідників, як Апопій В.В., Башнянин Г.І., Дем'яненко Г.С., Лігоненко Л.О., Мізюк Б.М., Хлевицька Т. Б., Мітрофанов А.А., Садеков А.А., Точилін В.О., Флейчук М.О., Футало Т.В., причому переважно з теоретико-методичних позицій стабілізації підсистем торгівлі.

Таким чином, маловивченими залишаються гострі теоретичні і науково-прикладні проблеми забезпечення економічної безпеки на мікрорівні, зокрема: теоретичний зміст, структура та особливості економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі, засади формування, склад, функції механізму економічної безпеки підприємств, інструментарії і методи оцінки рівня економічної безпеки. Саме ці проблеми зумовили актуальність теми дисертації, визначили її мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження тісно пов'язане з основними положеннями «Стратегії національної безпеки України» (Указ Президента України 12.02.2007 р.), «Програмою розвитку внутрішньої торгівлі до 2012 р.», затвердженої Кабінетом Міністрів України 24.06.2009 р., №632. Дисертація містить результати дослідження автора, які проводились відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівської комерційної академії в межах наукових

тем: «Розроблення нормативів забезпеченості населення торговельною площею» (номер державної реєстрації 0106U13023) – обстежено економічний та техніко-технологічний потенціал роздрібних підприємств та «Стратегія управління економічним потенціалом на підприємствах торгівлі (номер державної реєстрації 0110U006832) – обґрунтовано механізм захисту економічного потенціалу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних і науково-прикладних засад формування і функціонування механізму регулювання економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- науково обґрунтувати суть, особливості економічної безпеки і об'єктивну необхідність її забезпечення для торговельних підприємств;
- з'ясувати основні види і характер джерел загроз економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі;
- розкрити структуру і зміст механізму регулювання економічної безпеки роздрібних підприємств;
- здійснити діагностику складових основи економічної безпеки;
- з'ясувати місце, роль державних і ринкових механізмів в системі економічної безпеки, а також ефективність їх протидії загрозам безпеки;
- обґрунтувати концептуальні засади забезпечення економічної безпеки;
- створити ефективну модель механізму захисту підприємств торгівлі;
- запропонувати дієву систему мотивації працівників у забезпеченні економічної безпеки торговельних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування і становлення економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі.

Предметом дослідження є наукові засади формування та ефективного функціонування механізму забезпечення економічної безпеки роздрібних підприємств вітчизняної торгівлі.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, економічної безпеки, організації торгівлі, стратегічного управління, теорії економічного ризику, наукові праці і монографічна література за профілем теми дисертації вітчизняних і зарубіжних вчених.

У процесі дослідження було використано комплекс методів і способів наукового пізнання. Зокрема: абстрактно-логічний метод і системного аналізу (для уточнення сутнісних характеристик термінів, категорій); теоретичного узагальнення (для розкриття основних теоретичних і конституційних положень економічної безпеки); структурного, факторного, статистичного аналізу, порівняння (при діагностиці економічної безпеки); моделювання, оптимізації (при створенні моделі захисту підприємств торгівлі); стратегічного

менеджменту (при побудові системи мотивації працівників у забезпеченні економічної безпеки).

Інформаційною базою вивчення питань з теми дисертації послужили законодавчо-нормативні акти, офіційні матеріали центральних і регіональних органів статистики, статистична звітність підприємств торгівлі, спеціальні обстеження автора, а також Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні наукових засад механізму економічної безпеки, стратегічних пріоритетів і засобів її забезпечення у сфері роздрібної торгівлі. Основні наукові результати полягають у наступному:

вперше:

– теоретично обґрунтована і запропонована сутнісна характеристика економічної безпеки торговельного підприємства, яка ґрунтується на єдності статичного і діяльнісного підходів у забезпеченні його розвитку та ефективного функціонування в умовах впливу дестабілізуючих чинників, що дозволяє створити комплексну систему протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам суб'єкту;

удосконалено:

– функціональну структуру системи економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств за рахунок включення ключових взаємопов'язаних складових (фінансової, майнової, комерційної, кадрової, інформаційної), що дає можливість визначити особливості такої системи і створити відповідний механізм забезпечення її функціонування;

– теоретико-методичні підходи побудови механізму забезпечення економічної безпеки роздрібних підприємств на засадах взаємодії специфічних засобів, методів, важелів та інструментів, а також принципів системності, безперервності, адаптивності, превентивності та ефективності. Це дає можливість забезпечити самореалізацію торговельного підприємства в умовах стабільної економіки та кризових явищ;

– систему внутрішніх і зовнішніх загроз, стосовно конкретних складових економічної безпеки торговельного підприємства, що дозволило обґрунтувати важелі механізму протидії загрозам економічного, соціального, правового і адміністративного характеру, зокрема в умовах економічної кризи.

отримали подальший розвиток:

– методичні підходи щодо діагностики економічної безпеки підприємств торгівлі як процесу, який включає аналіз, порівняння, оцінку, обґрунтування стабілізаційних заходів, прийняття корегуючих рішень, що дозволило визначити порогові значення індикаторів економічної безпеки для стабільних та кризових ситуацій і запропонувати відповідні заходи щодо їх нормалізації;

– наукові та прикладні аспекти впливу методів державного і ринкового регулювання на економічну безпеку роздрібних підприємств на різних етапах їх життєвого циклу, що дозволило довести необхідність збереження і гармонічного поєднання обох систем у ринковому середовищі;

– концептуальні положення забезпечення економічної безпеки підприємств торгівлі в семантичному, синтаксичному і прагматичному

аспектах із врахуванням вірогідного характеру загроз і змін зовнішнього середовища, що дозволяє запропонувати стратегію і модель захисту економічної безпеки як органічну складову загальної стратегії бізнесу торговельного підприємства;

– мотиваційні аспекти персоналу щодо забезпечення економічної безпеки, а також зміст програми мотивації із включенням економічних, соціальних і моральних стимулів активізувати діяльність персоналу, зміцнити корпоративний патріотизм і успішно реалізувати базові принципи теорії очікування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що наукові розробки доведені до рівня теоретико-методичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо створення ефективних механізмів забезпечення економічної безпеки роздрібних підприємств.

Окремі результати впроваджені у практичну діяльність торгових підприємств, організацій роздрібно торгівлі, органів державного управління і використовуються у навчальному процесі. Зокрема: Головного управління економіки та промислової політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 4/41/55 від 10.01.2012 р.); ТзОВ Торговельно-виробниче об'єднання "Львівхолод" (акт № 3291 від 14.10.2011 р.); Львівської обласної спілки споживчих товариств (довідка № 01-18А від 27.01.2012 р.); Львівського державного університету внутрішніх справ (акт №37 від 23.06.2011р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею. Усі наукові положення, результати і висновки отримано автором особисто. Особистий внесок здобувача в наукових працях, які опубліковані в співавторстві, наведено в списку наукових праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та схвалені на 31 комунікаційному заході: міжнародних науково-практичних конференціях – «Екологія – харчування – здоров'я» (Перемишль, 2009 р.), «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (Запоріжжя, 2010 р.), «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації» (Тернопіль, 2010 р.), «Социальное развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики» (Харків, 2011 р.), «Теория и практика экономики и предпринимательства» (Алушта, 2011 р.), «Проблеми формування та реалізації конкурентної політики» (Львів, 2011 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях – «Соціально-економічний розвиток і безпека України: філософія, стратегія, тактика» (Львів, 2007 р.), «Економічна безпека України в умовах загострення світових фінансових стосунків» (Львів, 2009 р.); наукових конференціях – «Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті розбудови ринкової економіки України» (Львів, 2008 р.), «Актуальні проблеми підготовки фахівців для підрозділів служби боротьби з економічними злочинами» (Львів, 2009 р.), «Проблеми становлення внутрішнього ринку України» (Львів, 2010 р.), «Проблеми післякризової економічної політики в Україні» (Львів, 2011 р.), «Реструктуризація заходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою» (Львів, 2011 р.),

«Стратегія фінансово-економічної безпеки України та її реалізація» (Львів, 2011 р.); звітних конференціях Львівського державного університету внутрішніх справ: факультету підготовки слідчих (Львів, 2009 р., 2010 р., 2011 р.), факультету економічної безпеки (Львів, 2009 р., 2010р., 2011 р.) і навчально-наукового Львівської комерційної академії «Академія» (Львів, 2010 р., 2011 р.); семінарах – «Проблеми забезпечення економічної безпеки первинної ланки господарювання» (Львів, 2007 р.), «Вплив людської діяльності на сучасний стан довкілля» (Львів, 2008 р.), «Особливості розкриття та розслідування підрозділами МВС України злочинів проти життя та здоров'я особи» (Львів, 2010 р.), «Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання» (Львів, 2010 р.), «Проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання підрозділами ДСБЕЗ (Львів, 2010 р.) та «круглих столах» – «Проблеми вдосконалення конституційного регулювання в Україні» (Львів, 2008 р.), «Шляхи вдосконалення досудового слідства: проблеми та перспективи вирішення» (Львів, 2009 р.), «Проблеми реалізації положень Конституції України» (Львів, 2009 р.), «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики» (Львів, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 25 працях загальним обсягом 5,67 друк. арк., з них 8 – у наукових фахових виданнях (2,82 друк. арк.), 17 – в інших наукових виданнях (2,85 друк. арк.). Особисто автору належить 3,84 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків та охоплює 220 сторінок друкованого тексту, з яких основний зміст складає 179 сторінок, містить 23 таблиці і 22 рисунки. Список використаних джерел налічує 179 найменувань і займає 18 сторінок. У дисертації подано 24 додатки на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, а також методи дослідження, відображено зв'язок роботи із науковими програмами, подано основні положення наукової новизни, вказано теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлю»** досліджено соціально-економічну роль, умови та чинники розвитку торговельних підприємств у ринковому середовищі. Розглянуто суть, цілі та механізм забезпечення економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлю. Проаналізовано систему взаємозв'язків об'єктів захисту складових економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств з видами загроз.

Зростання масштабів і соціально-економічної ролі роздрібною торгівлю на сучасному етапі є загальною тенденцією. Воно виражається у забезпеченні торгівлю товарно-грошового обміну, задоволенні матеріальних і духовних потреб населення, активному впливі торгівлю на стан виробництва і

споживання, забезпеченні фізичної та економічної доступності населення до товарів і послуг.

На зростаючу роль торгівлі активно впливають чинники, які у роботі систематизовані та об'єднані у такі блоки: соціально-економічний, демографічний, організаційний, технологічний, управлінський, транспортний, містобудівний, екологічний. Під впливом зазначених чинників формується розгалужена мережа об'єктів торгівлі, серед яких основну роль відіграють торгоельні підприємства. Динаміка їх розвитку показана у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку підприємств роздрібної торгівлі України

Показники	Роки			2010 р., у % до	
	2000	2005	2010	2000 р.	2005 р.
Підприємства роздрібної торгівлі, од.	44058	37401	30049	68,1.	81,8
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі, млн. грн.*	28757	94332	280840	9,7 р.	3,0 р.
Чисельність працівників (найманих) у підприємствах роздрібної торгівлі, тис. чол.	487,8	465,5	463,0	95,0	99,6
Торговельна площа підприємств торгівлі, тис. кв. м	7029	6359	8431	119,9	132,5
Кількість магазинів, тис. од.	103,2	75,2	64,8	63,3	86,8
Товарооборот одного підприємства роздрібної торгівлі, тис. грн.	652,7	2522	9347	14,3 р.	3,7 р.
Кількість магазинів на одне підприємство роздрібної торгівлі, од.	2,3	2,1	2,1	91,3	100,0
Кількість працівників на одне підприємство роздрібної торгівлі, ос.	11,0	12,5	15,4	140,1	123,2
Торговельна площа на одне підприємство, кв. м	159,5	170,1	311,0	1,95 р.	1,82 р.

* у фактичних цінах

В Україні функціонують більше 30 тис. підприємств роздрібної торгівлі. Протягом останніх 10 років відбувається їх прискорене укрупнення. Середній розмір підприємства за торговою площею збільшився у 2 рази, а за товарооборотом у 14 разів.

Аналіз показав, що укрупнення підприємств торгівлі супроводжується глибокими змінами в структурі типів і форматів магазинів. Якщо у 2005 р. налічувалось близько 1050 універсамів, універмагів, супермаркетів, гіпермаркетів, будинків торгівлі, то у 2010 р. їх кількість досягло 1700 таких об'єктів. Проте, посилення конкуренції в роздрібній торгівлі, глобалізація товарних ринків, експансія імпорту товарів і торгового капіталу, дестабілізація економічного середовища внаслідок кризових явищ, суттєво загострюють

проблему забезпечення економічної безпеки, функціонування та розвитку підприємств роздрібної торгівлі, насамперед, крупноформатних.

При визначенні економічної безпеки слід виходити, насамперед, з того, що безпека – це умови існування суб'єкта, контрольовані ним, а забезпечення безпеки, у свою чергу, є процесом створення сприятливих умов діяльності, оволодіння суб'єктом необхідними для власного існування умовами, при яких реалізовувалися б його інтереси та цілі. Враховуючи це, автор формулює власне визначення економічної безпеки торговельного підприємства: створення сукупності умов, які забезпечують належну ступінь захищеності його розвитку і функціонування при негативному впливі дестабілізуючих чинників. До функціональних складових економічної безпеки торговельних підприємств слід зараховувати тільки ті, які містять економічні відносини: майнову, фінансову, інформаційну, комерційну та кадрову складові (рис. 1).

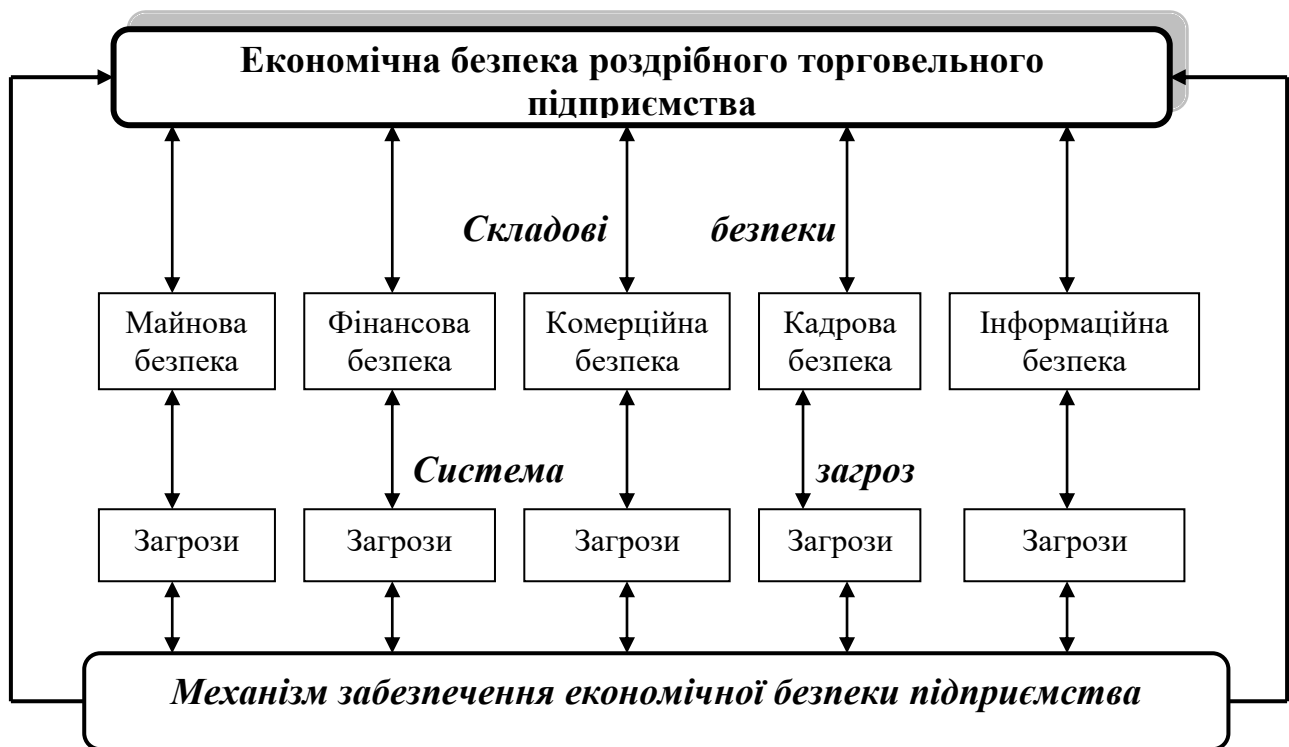

Рис. 1. Структурна модель системи забезпечення економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування, а також високий потенціал розвитку в перспективі.

Слід зазначити, що залежно від стану і ступеня впливу на економічну безпеку різних загроз складові моделі безпосередньо впливають і на загальний стан підприємства. Провідну роль у забезпеченні економічної безпеки торговельних підприємств відіграє фінансова складова.

У дисертації проаналізовано систему взаємозв'язків об'єктів захисту складових економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств з видами загроз. До найнебезпечніших чинників, що активізують загрози економічної безпеки торговельної діяльності віднесено: наявність ряду соціальних проблем: низький рівень доходів населення, безробіття, плинність кадрів; наслідки економічних і фінансових кризових явищ; відсутність єдності дій і взаємної узгодженості різних інституціональних структур (податкових, страхових, фінансових, наглядових, контролюючих); встановлення контролю кримінальних структур над рядом секторів економіки і суб'єктів господарської діяльності.

Органічне поєднання складових безпеки із загрозами економічної безпеки дало можливість розглядати комплексну систему економічної безпеки торговельного підприємства як комплекс взаємопов'язаних заходів економічного та організаційного характеру, що забезпечують захист підприємства від зовнішніх і внутрішніх небезпек та загроз, які можуть призвести до істотних економічних втрат.

Умови діяльності торговельних підприємств постійно змінюються, тому забезпечення економічної безпеки підприємства слід розглядати як безперервний процес підтримування на певному рівні її функціональних складових частин з метою досягнення максимального ефекту в даний момент і у майбутньому завдяки можливості своєчасного реагування на негативний вплив дестабілізуючих факторів на діяльність торговельного підприємства. Це вимагає створення відповідного механізму регулювання і захисту підприємств.

У роботі обґрунтовано механізм захисту економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств, який включає наступні цілі, суб'єкти, принципи, засоби і методи (рис. 2).

Таким чином, запропонований механізм забезпечення економічної безпеки побудований на засадах взаємодії специфічних засобів, методів, важелів, інструментів, а також основоположних принципів комплексності, превентивності, взаємодії, ефективності. Це дає можливість захисту підприємств торгівлі та забезпечення економічної безпеки як в умовах стабільності, так і під час кризових явищ.

У другому розділі «**Діагностика економічної безпеки і механізмів її забезпечення**» на основі аналізу стану економічної безпеки встановлено, що вона включає діагностику складових безпеки, насамперед, фінансової, аналіз впливу державного регулювання і ринкових механізмів та оцінку ефективності механізмів протидії внутрішнім загрозам підприємств торгівлі. Діагностика загроз економічної безпеки передбачає визначення і моніторинг чинників, які зумовлюють стійкість фінансово-економічного становища на коротко- і середньострокову перспективу, а також показників оцінки рівня економічної безпеки, тобто, визначення їх порогових значень.

Економічну безпеку торговельних підприємств доцільно оцінювати інтегральним (комплексним) показником, розрахованим на базі оцінки майнової, фінансової, комерційної, інформаційної та кадрової складових з урахуванням неоднакової значущості їх впливу на економічну безпеку.

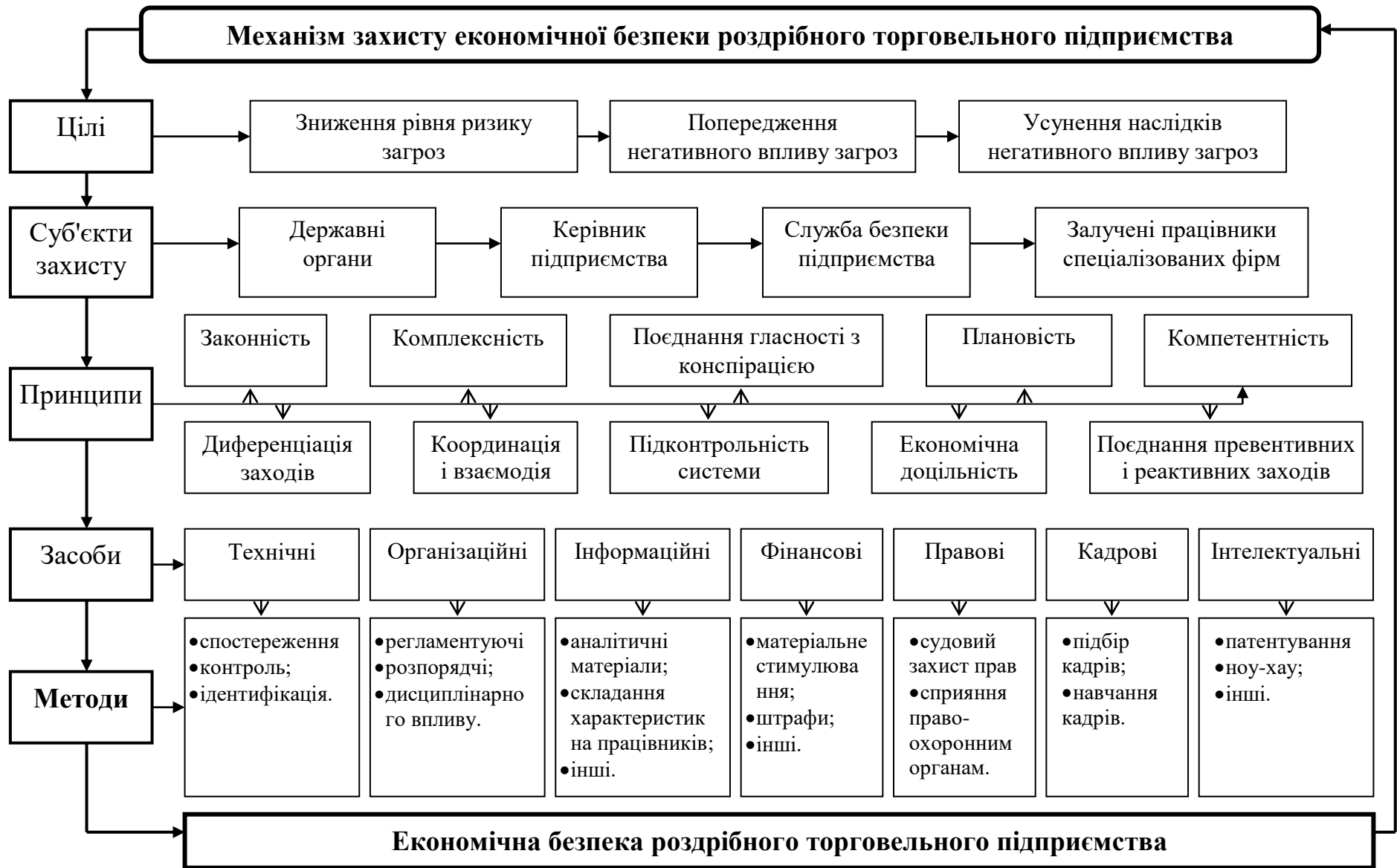

Рис. 2. Склад механізму захисту економічної безпеки роздрібного торговельного підприємства

Проведене автором експертне опитування фахівців у галузі економічної безпеки показало, що найбільший вплив на економічну безпеку торговельних підприємств чинить фінансова (64,4 %) та комерційна (14,5 %) безпека (табл. 2)

Таблиця 2

Значущість складових для розрахунку індексу економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі*

Складові економічної безпеки	Вагомість, %
Майнова безпека	7,6
Фінансова безпека	64,4
Інформаційна безпека	8,3
Комерційна безпека	14,5
Кадрова безпека	5,2

* Отримано автором у результаті опитування експертів

Аналіз складових безпеки роздрібних торговельних підприємств (за розробленим автором алгоритмом), насамперед, найбільш значущої – фінансової безпеки, вказав на передкризовий стан фінансової стійкості і ліквідності та платоспроможності, критичний стан ділової активності та рентабельності українських крупноформатних підприємств.

Динаміка показників фінансової безпеки підтверджує поглиблення кризового стану підприємств торгівлі (рис. 3).

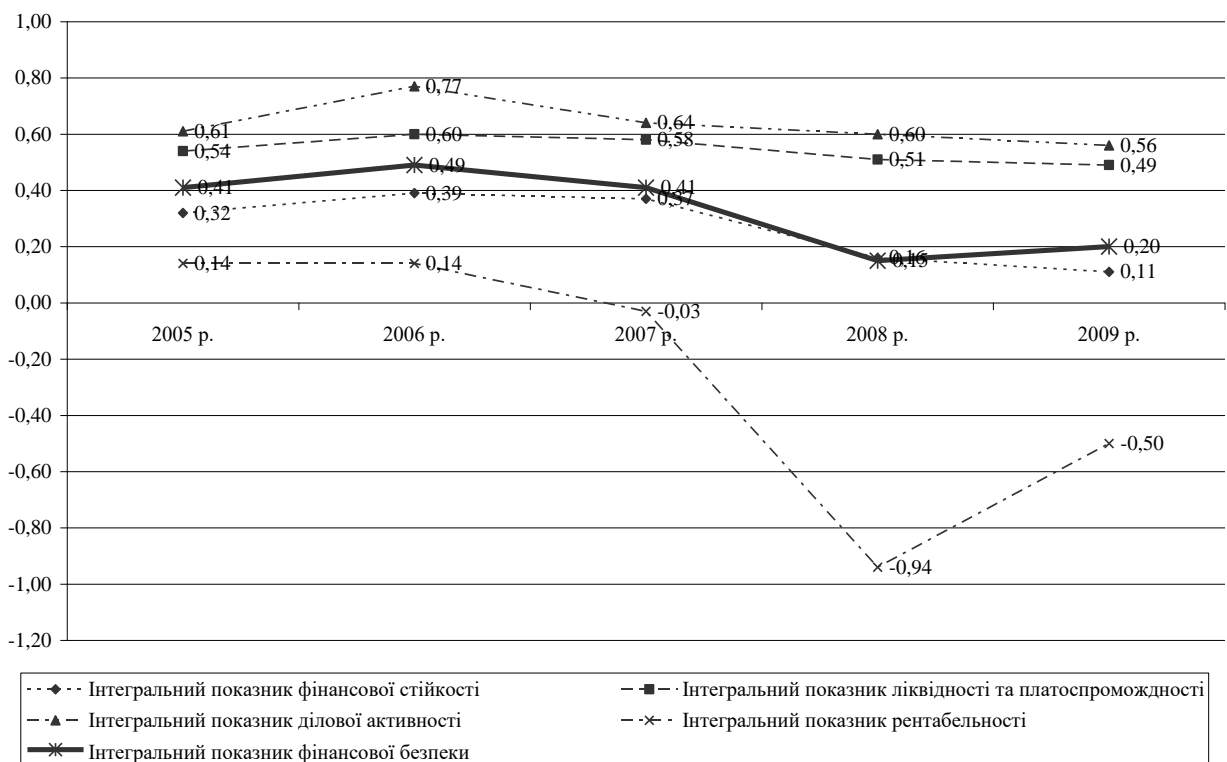

Рис. 3. Динаміка інтегральних показників фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі України

вказаних загроз проводить лише частина роздрібних торговельних підприємств – мереж крупноформатних магазинів, тоді як власники дрібних та середніх магазинів через брак потенціалу запобігають цим загрозам тільки частково.

У третьому розділі **«Стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки торговельних підприємств»** представлено розроблену Концепцію економічної безпеки підприємства, яка є системою поглядів, ідей, цільових установок, заходів, шляхів та напрямів досягнення поставлених завдань і створення можливостей для досягнення цілей бізнесу в умовах існування внутрішніх і зовнішніх загроз. Теоретична і практична цінність Концепції полягає у тому, що вона охоплює три важливих аспекти: семантичний, синтаксичний і прагматичний. Така Концепція спроможна забезпечити інноваційний характер системи безпеки, який дозволяє ідентифікувати загрози, оцінити їх вірогідний характер прояву і розвитку, розробляти методи, способи і прийоми організаційної, економічної та управлінської поведінки, забезпечити адекватну реакцію суб'єктів безпеки в умовах непередбачених загроз.

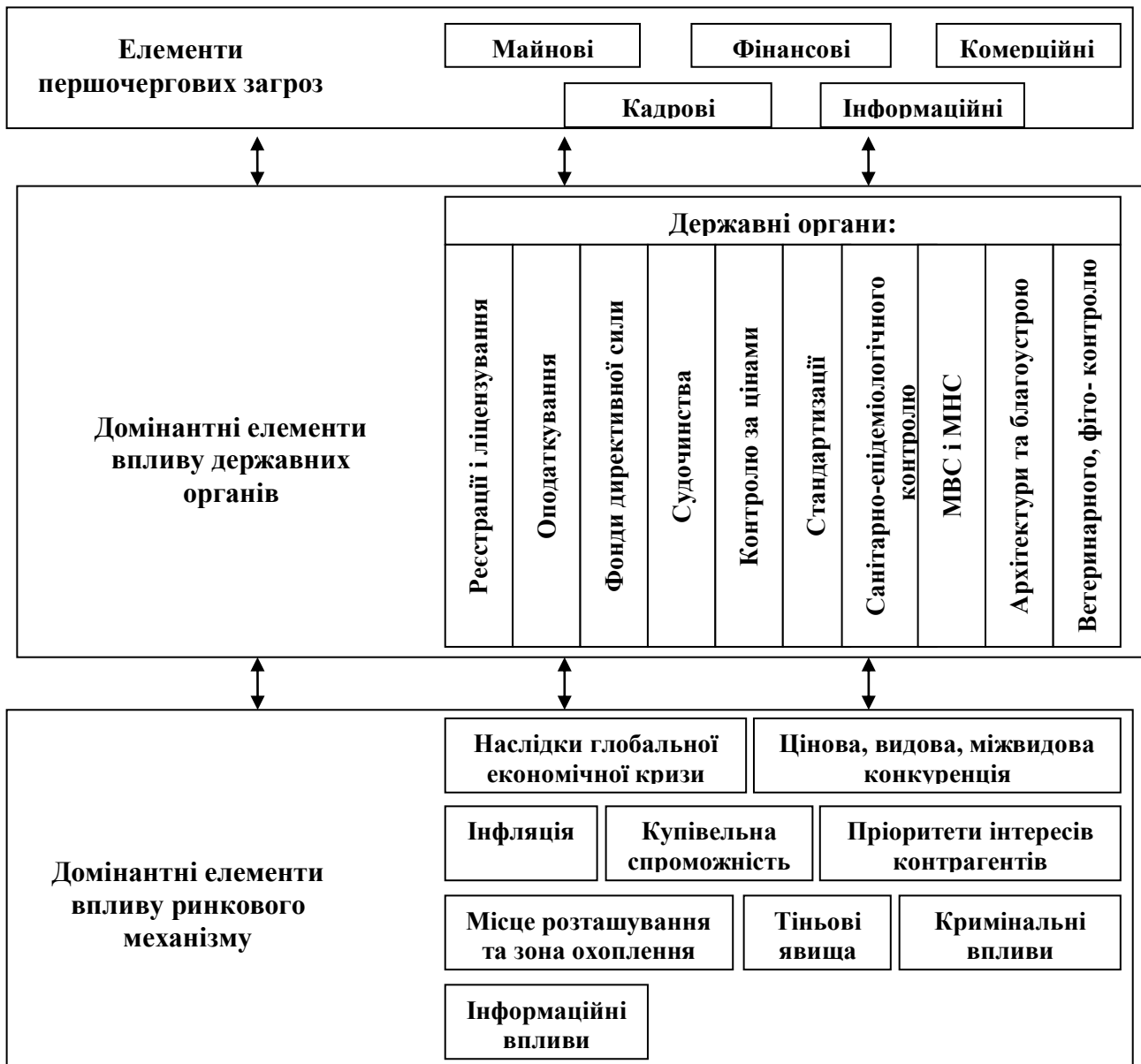
В роботі запропоновано також стратегію реактивних заходів, яка ґрунтується на використанні ситуаційного підходу і обліку впливу різних факторів та реалізується службою безпеки підприємства. Стратегічний підхід вимагає високу адаптивність механізмів безпеки, при чому, в першу чергу, мотиваційного механізму персоналу.

Доведено, що дієвість системи економічної безпеки у визначальній мірі залежить від людського чинника. Ситуація ускладнюється тим, що виробнича демократія, характер трудових відносин послаблюють можливості жорсткого контролю і регламентування дій персоналу. У зв'язку з цим, для оптимізації економічної, організаційної поведінки працюючих, підвищення корпоративного патріотизму у роботі розроблених і запропонованих систем стимулів, заохочень, гарантій, які складають компенсаційний пакет. До цього пакету включена заробітна плата і премії, навчання, опціони, оздоровлення, професійне зростання, корпоративний сервіс та інші.

В роботі значна увага приділена обґрунтуванню моделі захисту економічних інтересів роздрібних підприємств (рис. 5).

Структура моделі безпеки торговельного підприємства враховує потенційні ризики у трьох напрямках (блоках): впливу першочергових загроз, органів державного регулювання та елементів ринкового механізму. При цьому слід зауважити, що ступінь впливу окремих видів загроз економічній безпеці роздрібного торговельного підприємства помітно коливається як всередині вказаних блоків, так і залежно від формату роздрібного підприємства. При моделюванні негативних для підприємства ситуацій на перспективу особливу увагу слід зосередити на знешкодженні загроз, пов'язаних із стихійними загрозами ринкового характеру, які найважче піддаються прогнозуванню.

Характерною відмінністю моделі економічної безпеки середньо- і крупноформатних торговельних підприємств є наявність широкого кола елементів ринкового механізму, які безпосередньо впливають на

*запропоновано автором

Рис. 5. Модель захисту економічних інтересів роздрібних торговельних підприємств середнього і крупного формату

функціонування таких об'єктів. На відміну від дрібних підприємств, торговці крупних форматів реально відчують наслідки глобалізації товарних ринків, економічних криз, посилення конкурентної боротьби за рахунок видової, цінової та міжвидової конкуренції, а також, мас-медійні та інформаційні впливи.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано підходи і напрями вирішення наукової проблеми забезпечення економічної безпеки, інтенсивного розвитку і ефективного функціонування підприємств роздрібної торгівлі. Отримані результати досліджень мають науково-теоретичне і практичне значення.

1. Результати співставлення платформ різних наукових шкіл і теоретичних узагальнень дають підстави стверджувати, що суть економічної безпеки може бути розкритою лише крізь призму єдності статичних і

діяльнісних підходів, які передбачають створення комплексу умов забезпечення економічної безпеки і самореалізації торговельного підприємства при негативному впливі дестабілізуючих факторів.

2. Доведено, що базовими функціональними складовими системи економічної безпеки, які визначають її особливості в сфері роздрібної торгівлі є майнова, фінансова, комерційна, інформаційна і кадрова підсистеми. Відповідно захист від зовнішніх та внутрішніх загроз повинен бути спрямований на ці підсистеми через ефективний механізм протидії і подолання загроз та ризиків.

3. В дисертації розроблений і запропонований комплексний і ринково-орієнтований механізм забезпечення економічної безпеки роздрібного торговельного підприємства. Він охоплює функціональні складові, провідні принципи, комплекс методів і важелів економічного, фінансового, організаційного, правового, техніко-технологічного та інноваційного змісту. Основне призначення такого механізму є створення і реалізація умов, що забезпечують економічну безпеку підприємств та можливість їх зростання.

4. У процесі дослідження виявлено види загроз і розкрито їх сутність як потенційну можливість втрат, що приводять до порушення стійкості підприємства або припинення діяльності. Характерні загрози систематизовані за конкретними ознаками їх змісту та спрямованості, що дозволило побудувати ефективну систему захисту і запропонувати динамічну модель протидії загрозам в межах окремих підсистем економічної безпеки.

5. Існуюча діагностика стану економічної безпеки недосконала. Розроблена і запропонована сучасна діагностика заснована на комплексному аналізі і моніторингу чинників, які впливають на систему безпеки, а також дозволяють визначити індикатори трьохступеневої оцінки рівня економічної безпеки: нормальний, коли індикатори знаходяться в межах порогових значень; передкризовий, коли додається бар'єрне значення хоча б одного з індикаторів, але при цьому не були втрачені технічні і технологічні можливості покращення результатів діяльності підприємства; кризові, коли додається бар'єрне значення більшості індикаторів. Такий підхід дозволяє оцінити рівень безпеки, тенденції, глибокі причини змін векторів безпеки і тому представляють значний інтерес для практики.

6. Дослідження систем регулювання дозволило сформулювати висновок про те, що економічну безпеку торговельних підприємств можливо забезпечити лише шляхом органічного поєднання методів державного управління та важелів ринкових механізмів. При цьому доведено, що залежність безпеки від державного управління і регулювання у сферах реєстрації, ліцензування, стандартизації, оподаткування. Контролю і нагляду суттєвіше, ніж ринкових методів. У зв'язку з цим, в роботі поєднаний механізм захисту об'єктів, збалансований за рахунок оптимального вибору і засобів для забезпечення економічної безпеки.

7. Дослідження показали, що динаміка прискореного зростання сфери роздрібної торгівлі і розширення її масштабів об'єктивно вимагають обґрунтування сучасних концептуальних підходів забезпечення економічної

безпеки підприємств торгівлі. Такі підходи запропоновано в роботі. Вони охоплюють семантичні, синтаксичні і прагматичні аспекти, враховують характер і зміст очікуваних в перспективі загроз, а також структурні зміни у зовнішньому середовищі. Реалізація концептуальних підходів і положень на практиці сприятиме обґрунтованому вибору стратегічних напрямів і пріоритетів захисту підприємств торгівлі і забезпечення їх економічної безпеки.

8. Доведено, що в умовах посилення конкурентної боротьби, належний захист суб'єктів торгівлі може бути забезпечений за рахунок ефективної моделі економічної безпеки. Розроблена в дисертації модель включає базові складові економічної безпеки, враховує потенційні ризики в блоках першочергових загроз, елементи впливу органів державного регулювання і ринкового механізму. Модель захисту диференційована і адаптивна до різних форматів підприємств – порівняно невеликих, середнього і крупного формату підприємств роздрібно торгівлі. Запропонована в роботі модель базується на критеріях конкурентних переваг і дозволяє досягти економічної безпеки за рахунок нарощування конкурентного потенціалу підприємств торгівлі.

9. За результатами дослідження сучасних теорій управління та практики управління процесами забезпечення економічної безпеки розроблено принципи, методи, підходи прийняття рішень в сфері економіки захисту підприємств торгівлі, визначені структури управління та функції окремих підрозділів (у тому числі, економічної безпеки), які пропонується створити в крупноформатних підприємствах роздрібно торгівлі і мережевого ритейлу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Хомів О. В. Безпека крупноформатних торгових підприємств в умовах фінансово-економічної кризи / О. В. Хомів // Економіка : проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Вип. 258. – Т. II. – С. 380 – 284. (0,25 д.а.)

2. Хомів О. В. Система взаємозв'язків об'єктів захисту складових економічної безпеки роздрібних підприємств з видами загроз / О. В. Хомів // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.12. – С. 284 – 289. (0,38 д.а.)

3. Хомів О. В. Динаміка розвитку підприємств роздрібно торгівлі у конкурентному ринковому середовищі / О. В. Хомів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 1. – С. 166 – 171. – (Серія економічна). (0,38 д.а.)

4. Хомів О. В. Структура елементів економічної безпеки торговельних підприємств / О. В. Хомів // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Туган-Барановського. – Донецьк, 2010. – №3 (47). – С. 196 – 201. – (серія Економічні науки). (0,38 д.а.)

5. Хомів О. В. Діагностика фінансової безпеки роздрібних торгових підприємств у кризових умовах / О. В. Хомів // Торгівля, комерція,

підприємництво : збірник наукових праць. – Львів : Львівська комерційна академія, 2010. – Вип. 11. – С. 66 – 70. (0,31 д.а.)

6. Хомів О. В. Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств торгівлі в сучасних умовах / О. В. Хомів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – Львів, 2011. – Вип. 1. – С. 235 – 242. – (Серія економічна). (0,5 д.а.)

7. Хомів О. В. Моніторинг економічної безпеки крупноформатних роздрібних торгових / О. В. Хомів // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 321 – 325. (0,31 д.а.)

8. Хомів О. В. Аналіз показників фінансової стійкості роздрібних торговельних підприємств / О. В. Хомів // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.13. – С. 332 – 336. (0,31 д.а.)

Публікації в інших наукових виданнях

1. Сибірна О. В. Інвестиції та економічне зростання / О. В. Сибірна // Перехідні економічні системи : збірник наукових праць. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2003. – Вип. VI. – С. 156 – 157. (0,13 д.а.)

2. Сибірна Р. І. Економіко-правові аспекти розвитку підприємництва і підприємства / Р. І. Сибірна, М. Ю. Барна, О. В. Хомів // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України : збірник наукових праць. – Львів, 2005. – Вип. 1. – С. 46 – 49. – (Серія економічна). (0,25 д.а., *особистий внесок автора: розкрито концептуальні підходи щодо регулювання економіки – 0,15 д.а.*)

3. Друзюк В. М. Еколого-економічні орієнтири регулювання інноваційного розвитку / В. М. Друзюк, Б. І. Білецький, О. В. Сибірна // Взаємодія правоохоронних органів та державних структур у протидії екологічній небезпеці : матеріали науково-практичної конференції (3 листопада 2006 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – С. 3 – 5. (0,19 д.а., *особистий внесок автора: проаналізовано Концепцію державної політики у сфері регулювання інноваційного розвитку – 0,07 д.а.*)

4. Сибірна О. В. Правова відповідальність за порушення правил стандартизації / О. В. Сибірна // Проблеми забезпечення конституційних прав громадянина в кримінальному судочинстві : матеріали науково-практичної конференції (26 жовтня 2007 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – С. 50 – 52. (0,19 д.а.)

5. Хомів О. В. Місце і роль торгівлі в системі товарного обігу / О. В. Хомів, І. М. Мельник // Актуальні проблеми підготовки фахівців для підрозділів державної служби боротьби з економічними злочинами : матеріали 3-ї звітної наукової конференції (6 березня 2009 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – С. 41 – 45. (0,31 д.а., *особистий внесок автора: вивчено характер і форми прояву ролі торгівлі при здійсненні комерційної діяльності – 0,16 д.а.*)

6. Барна М. Ю. Диверсифікація діяльності підприємств роздрібною торгівлі як умова набуття конкурентних переваг / М. Ю. Барна, О. В. Хомів // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки : матеріали III

міжнародної науково-практичної конференції (29-31 травня 2009 р.). – Сімферополь : ЦРОНІ, 2009. – С. 143 – 145. (0,19 д.а., *особистий внесок автора: проаналізовано шляхи диверсифікації діяльності малих підприємств роздрібною торгівлі – 0,1 д.а.*)

7. Хомів О. Еколого-економічна безпека комерційних підприємств / О. Хомів // *Ekologia – zywnosc – zdrowie* (27-28 listopada 2009) Wyzsza Szkola Gospodarcza : Monografia WSG. – Przemysl, 2009 – St. 29. (0,06 д.а.)

8. Сибірна Р. І. Нормативна база еколого-економічної стандартизації в Україні / Р. І. Сибірна, О. В. Хомів // Проблеми екологічної безпеки та якості середовища : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 грудня 2010 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2010. – С.14 – 15. (0,13 д.а., *особистий внесок автора: вивчено економічну складову забезпечення безпеки здійснення торговельної діяльності – 0,10 д.а.*)

9. Хомів О. В. Питання економічної безпеки торговельних підприємств / О. В. Хомів // Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : матеріали міжкафедрального науково-практичного семінару (17 вересня 2010 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – С. 99 – 101. (0,19 д.а.)

10. Хомів О. В. Значення роздрібних торговельних підприємств у ринковому середовищі / О. В. Хомів // Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 жовтня 2010 р.). – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – С. 353 – 354. (0,16 д.а.)

11. Хомів О. Особливості створення концепції економічної безпеки торговельного підприємства / О. Хомів, Р. Сибірна // Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (9-10 грудня 2010 р.) ; Тернопільський інститут агропромислового виробництва НААН, Інститут економіки, технологій і підприємництва, Університет економіки і підприємництва, Факультет аграрної економіки і менеджменту ТНЕУ. – Тернопіль : Крок, 2010. – С. 272 – 273. (0,13 д.а., *особистий внесок автора: опрацьовано структуру концепції економічної безпеки торговельних підприємств – 0,10 д.а.*)

12. Хомів О. В. Криміналістична складова економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі / О.В. Хомів, М. А. Тарасюк // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих (26 лютого 2010 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – С. 84 – 86. (0,19 д.а., *особистий внесок автора: розкрито особливості управління системою попередження посягань на економічну безпеку підприємств роздрібною торгівлі – 0,15 д.а.*)

13. Сибірна Р. І. Особливості захисту економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі / Р. І. Сибірна, О. В. Хомів // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих (25 березня 2011 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – С. 233 – 235. (0,19 д.а., *особистий внесок автора: проаналізовано ефективність моделі захисту економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств – 0,09 д.а.*)

14. Хомів О. В. Особливості моделі економічної безпеки торговельних підприємств / О. В. Хомів // Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (4 березня 2011 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2011. – С. 141 – 143. (0,19 д.а.)

15. Хомів О. В. Структура та суть системи безпеки підприємства / О. В. Хомів // Проблеми після кризової економічної політики в Україні : програма конференції і тези доповідей наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів навчально-наукового комплексу «Академія» (6-7 квітня 2011 р.). – Львів : ЛКА, 2011. – С. 136. (0,06 д.а.)

16. Хомів О. В. Комплексна система економічної безпеки торговельних підприємств / О. В. Хомів // Матеріали VIII Международной научно-практической конференции «Теория и практика экономики и предпринимательства» (19-21 мая 2011 г.), Алушта : Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Украинская ассоциация экономистов, Общественная организация «Лига молодых экономистов», Бизнес-центр ТНУ. – Симферополь, 2011. – С. 100. (0,06 д.а.)

17. Хомів О. В. Стратегія економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі / О. В. Хомів, Р. І. Сибірняк // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (15-16 вересня 2011 р.). – Львів : «Сплайн», 2011. – С. 186. (0,16 д.а., особистий внесок автора: запропоновано алгоритм дій при застосуванні системи запобіжних заходів на підприємствах роздрібної торгівлі – 0,1 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Хомів О. В. Формування механізму економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Львівська комерційна академія, Львів, 2012.

Дисертаційна робота присвячена проблемі обґрунтування теоретико-методичних і науково-прикладних засад формування та функціонування механізму регулювання економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі.

У дисертації з'ясовано основні види і характер джерел засад економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі, розкрито структуру і зміст механізму її регулювання. Обґрунтовано концептуальні засади забезпечення економічної безпеки, створено ефективну модель механізму захисту підприємств роздрібної торгівлі, запропоновано систему мотивації працівників роздрібних торговельних підприємств у забезпеченні економічної безпеки.

Удосконалено функціональну структуру системи економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств за рахунок використання ключових взаємопов'язаних складових (фінансової, майнової, комерційної, кадрової, інформаційної), що дає можливість визначити особливості такої системи і

створити відповідний механізм забезпечення її функціонування і теоретико-методичні підходи побудови механізму забезпечення економічної безпеки роздрібних підприємств на засадах взаємодії специфічних засобів, методів, важелів та інструментів, а також принципів системності, безперервності, адаптивності, превентивності та ефективності

Ключові слова: економічна безпека, підприємства роздрібної торгівлі, механізм забезпечення економічної безпеки, загроза, ризики, мотивація, економічний захист.

АННОТАЦІЯ

Хомив О. В. Формирование механизма экономической безопасности предприятий розничной торговли. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Львовская коммерческая академия, Львов, 2012.

Диссертационная работа посвящена проблеме обоснования теоретико-методических и научно-прикладных основ формирования и функционирования механизма регулирования экономической безопасности предприятий розничной торговли.

В диссертации представлены особенности экономической безопасности и объективной необходимости ее обеспечения для торговых предприятий, основных видов и характера угроз экономической безопасности предприятий розничной торговли. Обосновано виды и характер теоретических принципов экономической безопасности предприятий розничной торговли, раскрыта структура и содержание механизма ее регулирования. Предложена характеристика экономической безопасности торгового предприятия, которая базируется на единстве статического и деятельного подхода в обеспечении его развития и эффективного функционирования в условиях влияния дестабилизирующих факторов, что позволяет создать комплексную систему противодействия внешним и внутренним угрозам субъекта. Разработано концептуальные основы обеспечения экономической безопасности и эффективную модель механизма защиты предприятий торговли. Предложено систему мотивации сотрудников розничных торговых предприятий в обеспечении экономической безопасности.

Проанализирована динамика показателей экономической безопасности в разрезе отдельных составных, а также влияние органов государственного регулирования, рыночной среды, конкуренции, экономического состояния на безопасность розничных торговых предприятий. При этом доказано, что на безопасность предприятий розничной торговли наибольшее влияние имеют внутренние угрозы, которые характеризуются комплексным негативным влиянием с мультипликативным эффектом на результативность хозяйственно-финансовой деятельности субъектов розничной торговли. В результате исследований установлено, что использование средств предупреждения угроз

проводит лишь часть розничных торговых предприятий – сетей крупноформатных магазинов, а собственники мелких и средних магазинов из-за недостатка потенциала предупреждают их частично.

Усовершенствовано функциональную структуру системы экономической безопасности розничных торговых предприятий за счет использования ключевых взаимосвязанных составных (финансовой, имущественной, коммерческой, кадровой, информационной). Это дает возможность определить особенности такой системы и разработать соответствующий механизм обеспечения ее функционирования, теоретико-методические подходы построения механизма обеспечения экономической безопасности розничных предприятий на основании взаимодействия специфических средств, методов, рычагов и инструментов, а также принципов системности, непрерывности, адаптивности, превентивности и эффективности, что дает возможность обеспечить самореализацию торгового предприятия в условиях как стабильной экономики, так и во время кризисных явлений.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятия розничной торговли, механизм обеспечения экономической безопасности, угроза, риски, мотивация, экономическая защита.

ANNOTATION

Khomiv O. V. Retailers economic security mechanism formation. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Economic Sciences in the specialty 08.00.04 – economics and enterprises management (according to kinds of economic activity). – Lviv Commercial Academy, Lviv, 2012.

The thesis is devoted to study theoretical and methodological principles, which applied for formation and regulation of economic security mechanism.

The types and nature of the retailers economic security structure and the mechanism of their regulation has been determined in the thesis. Conceptual basis of economic security and effective model of the protection mechanism at the commercial establishments was described in this work. The system of employees' motivation in ensuring the economic security of retail trade enterprises was proposed.

A functional structure of the retail trade enterprises economic security was improved by including key interrelated components (financial, property, commercial, personnel, information) that can determine the features of the system and establish an appropriate the mechanism to ensure its functioning, as well as theoretical and methodological approaches by building a mechanism to ensure economic security retailers based on the interaction of specific techniques, instruments and tools, and principles of consistency, continuity, adaptability, and effectiveness of precautionary.

Keywords: economic security, retail trade, the mechanism of economic security providing, threat, risks, motivation, economic protection.